

Puolet petäjäistä

Palstalla kerrotaan arjen, erityisesti pula-aikojen kemiallisesta kekseliäisyydestä.

Puhdasta kotikonstein

■ Puhtaus on puoli ruokaa, sanoo suomalainen sananparsisi. Kun saippuaa ja pesuaineita ei saanut kaupasta, niitä tehtiin omin neuvoin.

Toisen maailmansodan (1939–1945) myötä myös suomalaisista kaupoista katosivat monet tarvikkeet kokonaan, toisia oli satunnaisesti tai hyvin pieniä määriä.

Syksyllä 1939 perustettu Kansanhuoltoministeriö asetti tavaran ja elintarvikkeen toisensa perään säännöstelyn piiriin. Hyödykkeitä sai vain kortilla, joita painatettiin yhteensä 178 erilaista. Pahimmassa vaiheessa jokaisella kansalaisella piti olla 51 ostokorttia.

Syksyllä 1940 mukaan korttipeiliin joutuivat myös saippua ja muut puhdistusaineet. Synkimpinä aikoina saippuaa oli jaossa vaivaiset puoli kiloa vuodessa henkeä kohden. Enemmän saivat vain tarkoin määritellyt henkilöt, kuten nokikolarit eli nuohoojat.

Syynä saippuapulaan oli sen valmistamisessa tarvittu rasvan puute. Saippuan tilalle Enso Gutzeitin Kotkan-tehdas tosin teki mäntysuopaa, mutta sitäkään ei riittänyt tarpeeksi, mäntyöljyä kun piti käyttää myös maalien korvikeraaka-aineena. Mäntysuopa ei myöskään sopinut kaikkiin tarkoituksiin, eikä aine jokaiselle saippuaksi edes kelvannut.

Joka tapauksessa pesuaineita sai niin vähän, että pelkästään korttiantosten varassa kansa olisi tukehtunut likaan. Suomalaiset olivat tottuneet runsaaseen saippuan käyttöön, eikä puhtaudesta tahdottu tinkiä edes sota-aikana.

Oli siis turvaututtava kotikonstein ja ikivanhoihin, edellisiltä sukupolvilta perittyihin taitoihin. Myös asiantuntijat antoivat neuvoja omien saippuoiden ja puhdistusaineiden tekemiseen.

Korvikkeet käyttöön

Järvenpään kotitalousopettajaopiston lehtorina ennen sotia toiminut ja

kodin teknologiaan perusteellisesti paneutunut kemisti **Ella Kitunen** (1890–1988) esitteli välirauhan aikana (1940–1941) suomalaisille peräti kaksitoista erilaista saippuan korviketta. Niitä olivat muun muassa ammoniakki, kalkki, liitu, suola sekä perunan- ja munankuoret.

Kansanhuoltoministeriön tiedotuspäällikkö **Untamo Utrio** (1905–1980) kirjoitti kokonaisen kirjan, joka sisälsi neuvoja ja kikkoja ankarina aikoina selviämistä varten. *Pois pula ja puutteet* muodostui hätää kärsineelle kansalle suoranaiseksi evankeliumiksi, josta otettiin yhteensä kolme painosta.

Utrio kertoo muun muassa ”kehon pesemiseen sopivista korvikeaineista” ja antaa tarkat valmistusohjeet aineista, joilla poistaa tahrat ja pyykätä vaatteet.

Pihkasaippuan tekemiseen tarvittiin 2,5 kiloa pihkaa, kuusi litraa vettä ja 400 grammaa lipeäkiveä. Mukaan voi lisätä myös rasvaa, jos sitä oli. Seos keitettiin kattilassa saippuaksi, joka sopi muun muassa parranajoon.

Käsien pesemiseen taas kävi hieno rantahiekka. Sitä kaadettiin puolen litran verran pesuvatiin, johon lisättiin lämmintä vettä. Hiekka-astiassa pestyt kädet huuhdottiin toisessa astiassa puhtaalla vedellä. Pesukeinoja suositeltiin työpajoissa sekä maa- ja puutarhatöissä ja taloustöissä työskenteleville.

Monikäyttöinen aine oli tuhkalipeä, jota hyödynnettiin lehmien pesussa, siivouksessa sekä vaatepyykin liottamisessa ja keittämisessä. Pyykinkeittoon sopivat myös lipeäkivi ja potaska eli kaliumkarbonaatti. Soodaa eli natriumkarbonaattia käytettiin sekä veden pehmentämiseen että vaatteiden liottamiseen.

Tahraa poistettaessa piti ensin selvittää sen laatu ja kankaan tyyppi. Kun ruoste oli liannut puuvilla- tai

pellavakankaan, tahra saatiin irtoamaan kylmällä etikkavedellä, hapan-suolalla ja kiehuvalle vedellä. Mustetahrain poistoon soveltui myös piimä.

Pihka lähti sprillä ja kölninvedellä. Hedelmä- ja marjatahrat poistettiin puuvillaisista ja pellavaisista materiaaleista kiehuvalle vedellä, villa- ja silkkikankaista vichyvedellä, sitruunalla ja kiehuvalle vedellä.

Jos vernissa- tai maalitahra oli tuore, se irtosi kaikista kangastyypeistä tärpätillä, kuivunut puolestaan bentsoililla.

Pekka T. Heikura
pekka.heikura3@gmail.com

Kun saippuaa ei ollut, kädet sai puhtaiksi ”pesemällä” ne hienolla hiekalla.